

רחל והתרפים

אלי אברמוביץ

פתיחה
גניבת התרפים
יציאת מצרים ויציאת חרן
בריחת יעקב
תכניתה של רחל
כריתת ברית

פתיחה

אחרי עשרים שנה בבית לבן אחי אמו מחליט יעקב לקום ולחזור לארץ כנען אל יצחק אביו. מתוך עיון בפסוקים עולה שלא געגועים לאביו הם אלה שמושכים את יעקב לשוב אל ארצו, כי אם שינוי היחס מצד לבן ובניו. לטענתם מתעשר יעקב מכיסו של לבן וגם אם טענה זו עדיין אינה מושמעת בפרהסיא, יעקב מבין שאין זה אלא עניין של זמן עד שלבן יחליט לעשות מעשה שאין לשער את תוצאותיו.

הפתרון - לקום ולעזוב, אולם אין לדעת האם כבר חלפה הסכנה בארץ כנען, אולי עשו עדיין מבקש את נפשו, אך כאן בא הציווי וההבטחה - "שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך". יעקב לא מתמהמה ומיד אחרי התיעצות קצרה עם נשותיו, אוסף יעקב את בניו ואת נשיו ואת כל רכושו ועוזב את פדן ארם.

גניבת התרפים

עזיבתו של יעקב מלווה בשתי גניבות:

ולבן הלך לגזו את צאנו ותגנוב רחל את התרפים אשר לאביה, ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי ברח הוא¹.

גניבתו של יעקב הינה ברורה, שהרי על אף הכעס שבוודאי כועס לבן על יעקב, אין הוא יכול להתעלם מהעובדה שביתו נתברך בזכותו של יעקב, ובוודאי לא יסכים לוותר בקלות כל כך על נכס יקר שכזה. לכן יעקב קם ועוזב בלי להניח ללבן לנשק לבניו ובנותיו. אמנם אין זה הנימוס

1. בראשית ל"א, י"ט - כ'.

המקובל בין בני משפחה אולם במערכת היחסים העכורה השוררת בין לבן ליעקב אין זה מעשה חריג כל כך.

הגניבה השניה המתוארת בכתוב היא חריגה. מדוע גנבה רחל את התרפים? מה בקשה להשיג בכך?

שני כיוונים נאמרו בפרשנים. פרושו של רש"י הוא המוכר מבין השניים²:

ותגנוב רחל את התרפים - להפריש את אביה מעבודה זרה נתכוונה.

אולם פרוש זה קשה ביותר, וכך כותב האברבנאל³:

השאלה הי"א איך נתפתתה רחל לגנוב את התרפים אשר לאביה, האם חשבה להרחיקו מעכו"ם כדבריהם ז"ל, באמת סכלות גדול יהיה זה לה בחשבה כי לעת זקנתו בתו תטה את לבו ועם היות שנגנו ממנו התרפים יעשה לו אלוהים אתרים ותחיהם או אם חשקה בהם רחל לעבדם כאביה זה לא יתכן חלילה וחס.

ועל כן הוא מתרץ בכיוון אחר:

והנה גנבה רחל אותם התרפים מפחדה שיקסום אביה וידע אנה פנה יעקב.

אולם גם תירוץ זה קשה, שהרי גם אם נקבל את העובדה שהתרפים אכן יכולים לגלות ללבן להיכן ברח יעקב, נראה שחסרונם לא מנע מלבן למצוא את יעקב כעבור יום אחד של מרדף בלבד⁴. אמנם תירוץ זה מעמיד את שתי היגניבותי בקנה אחד, שתיהן נועדו לטשטש את בריחתו של יעקב ולמנוע מלבן לרדוף אחריהם.

יציאת מצרים ויציאת חרן

אנו נציע פתרון אחר לשאלת התרפים. גם בלא התרפים נודעת ללבן עד מהרה בריחתו של יעקב:

ויגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב⁵.

פסוק זה מקביל במדויק לפסוק אחר המופיע ביציאת מצרים:

ויגד למלך מצרים כי ברח העם⁶.

נראה כי יציאת יעקב מחרן כמוה כיציאת בני ישראל ממצרים, וכן כותב במפורש הגר"א⁷:

יעקב בלבן דוגמת ישראל במצרים כמו שכתוב מעשה אבות הן סימן לבנים. גלות יעקב ואח"כ לקח את כל רכושו כמי"ש יהנה ראיתי את כל אשר לבן...! וכן יוינצלו את מצרים. ובמקל לקח לבן ברכושו דוגמת מטה מצרים. ובעל המטה יעקב דוגמת משרעה. וכמו שברח יעקב בן מצרים שכתוב ויגד ללבן ביום השלישי וכן ידרך שלושת ימים וכן השיגו ביום השביעי,

2. שם.

3. שם.

4. רש"י ד"ה "דרך שבעת ימים" כותב שאת כל הדרך שעשה יעקב בשבעה ימים, עשה לבן ביום אחד.

5. בראשית ל"א, כ"ב.

6. שמות י"ד, ה'.

7. פירוש הגר"א על תיקוני זוהר ג'.

הכל כמו במצרים⁸. וכן כל המעשה למי שמזדקק. ולכן לקח בממונו ונתקיים ביעקב כמו במצרים ואתרי כן יצאו ברכוש גדול וכן ביעקב כתיב וימאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה⁹.

לאור הקבלת פרשיות זו נבוא לבאר את ענין התרפים.

בתחילת פרשת בשלח מתואר כיצד הקב"ה מצווה את בני ישראל וישובו ויחנו לפני פי החירות¹⁰, כלומר לפנות ולחזור לכיוון מצרים כדי שיחשוב פרעה ש"נבוכים הם בארץ"¹¹, ויצא לרדוף אחריהם. מה הטעם? מדוע להכניס את ישראל שוב למצב סכנה, הרי רק עתה יצאו ממצרים ועכשיו הם כבר חופשיים, יצאו מעבדות לחרות?

אלא שאין זו חירות מוחלטת, ואכתי עבדי פרעה הם, אם ננקוט בלשון המגילה, שהרי יצאו ברשות פרעה - "ויהי בשלח פרעה את העם"¹². הרי הם בסך הכל עבדים שיצאו לחוג לאלוהיהם שלושה ימים במדבר ולא עם שיצא לחרות. לכן הקב"ה מציג את ישראל כחלשים, כנבוכים במדבר, כדי למשוך את פרעה וחילו לרדוף אחריהם עד לים סוף ואז להטביע אותם בים. יציאת מצרים מסתיימת למעשה רק אחרי טביעת המצרים בים, ולכן רק אז נאמרת השירה. רק בטביעת המצרים בים יוצאים ישראל לגמרי מתחת יד מצרים, "יוצאים ביד רמה"¹³.

בריחת יעקב

ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא, ויברח הוא וכל אשר לו.

יעקב אינו יוצא מחרן, הוא בורח מחרן. הבריחה מתוכננת בצורה מדוקדקת ביותר שלא לעורר את חשדו של לבן כדי למנוע מלבן לעצור את הבורחים. לכן יעקב קורא לנשותיו אל השדה ושם הוא מספר להן על תוכנית הבריחה, כדי לא לעורר חשד בטרם עת. אחר כך מנצל יעקב את הזמן שלבן הולך לגזוז את צאנו ובורח עם כל משפחתו ורכושו, ולכאורה תוכניתו מצליחה, הם מצליחים לצאת מחרן בלי שיוודע דבר ללבן. אולם מיד כשנודע הדבר ללבן, כעבור שלושה ימים, הוא יוצא בעקבות יעקב ומדביק אותו כעבור יום אחד בלבד! הרי יעקב בוודאי לא סבר שיוכל להסתיר את בריחתו לעד, במוקדם או במאוחר לבן היה מגלה שחתנו, בנותיו ונכדיו נעלמו. אולי נאמר שיעקב ניסה בהסתרת בריחתו לעכב את הגעת הידיעה ללבן בכמה ימים, ובנתיים לברוח לכיוון ארץ כנען במידה כזו שלבן יוותר מראש על המרדף, אך גם

8. ע"פ רש"י שמות י"ד, ה', ד"ה ויגד למלך מצרים שמחשב איך השיגו המצרים את בני ישראל ביום השביעי, כמו שאנו יודעים שקריעת ים סוף היתה בשביעי של פסח.
9. ואף הלשון זהה - אצלנו כתוב "ויצל אלוקים את מקנה אביכם ויתן לך" וכן "כי כל העושר אשר הציל אלוקים מאבינו" ואילו ביציאת מצרים כתוב "וינצלו את מצרים".
10. שמות י"ד, ב'.
11. שם פס' ג'.
12. שם י"ג, י"ז.
13. שם י"ד, ח'. הגמרא בברכות ד' ע"א אומרת ש"ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדוך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגם החטא ומסביר רש"י שהנס הוא "לבוא ביד רמה" והחטא היה "שלא הלכו אלא ברשות כורש" כלומר יציאה ביד רמה פרושה בחירות גמורה, לא ברשות פרעה, ואמנם הביטוי מופיע בפרשת בשלח רק אחרי שמצרים מתחילים לרדוף אחריהם - "וירדוף אחרי בני ישראל ובני ישראל יוצאים ביד רמה". מפי אמיר גלטר.

הסבר זה קשה כי אנו רואים שלמרות שיעקב הצליח ליצור פער של שבעה ימי הליכה בינו לבין לבן, הנה לבן ואנשיו הדביקו פער זה ביום אחד!

תכניתה של רחל

נראה שאכן יעקב ניסה לעכב את הגעת הידיעה על דבר הבריחה ללבן מתוך ידיעה שלבן לא יצא לרדוף אחריהם באם יהיו רחוקים מחרן, אולם תוכניתו נכשלה.

רחל ראתה שהם בורחים כגנבים מחרן ולא יוצאים כאנשים מן הישוב, והדבר חרה לה מאד. ומדוע יברחו? הרי יעקב שילם את כל חובותיו ללבן, ואפילו בא על שכרו, ומעתה הם חופשיים. אמנם, רחל ידעה היטב שאביה לעולם לא יקבל זאת. לבן סבר שיעקב אינו רק הרועה של צאנו, שומר פשוט, אף לא שומר חינם. לבן סבר שיעקב הוא עבדו לכל דבר, שהרי הוא הכניסו לביתו כשהגיע לביתו בחוסר כל ונתן לו כל מחסורו. לכן אומר לבן מאוחר יותר כשהם נפגשים "הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא"¹⁴, שהרי כל אשר קנה עבד, קנה רבו. יעקב יודע זאת אך הוא סבור שעזיבתו את לבן כמוה כשחרור עבדים, ולכן הוא קובל כנגד לבן ש"לולי אלוקי אבי... כי עתה ריקם שילחתני"¹⁵, ללא מענק שחרור המתחייב על פי דין, שנאמר "לא תשלחנו ריקם"¹⁶. אמנם אין לצפות מלבן שיקיים את כל דיני התורה, אך נראה שיעקב חשש שלבן יזדרז ויקיים דין אחר מדיני שחרור עבדים, וכך הוא מסביר את בריחתו ללבן באומרו "כי אמרתי פן תגזול את בנותיך מעימי"¹⁷, שהרי דין מפורש הוא, "אם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדוניה והוא יצא בגפו"¹⁸, ובוודאי לבן הזריז במצוות לא יבטל דין מפורש בתורה...

על אף כל זאת, סברה רחל שאסור להם לברוח מחרן בלא ידיעתו של אביה. רחל ידעה שגם אם אביה לא ירדוף אחריהם, הוא לעולם לא ישכח את העבד שברח מידיה ובמוקדם או במאוחר יצא להשיב לעצמו את רכושו, ואם לא יעשה זאת הוא אז יעשו זאת בניו. רחל ידעה שבני יעקב הם השרש לעם ישראל¹⁹ ושיעבודם ללבן פירושו שיעבוד עם ישראל ללבן עוד בטרם היה לעם. על כן הדרך היחידה להתנתק מאחיותו של לבן היא לעמוד מולו ואולי אף להלחם בו, פנים אל פנים, כמו שעשו ישראל עם מצרים, על שפת ים סוף.

לכן גנבה רחל את התרפים. יעקב באמת קיווה שלבן לא ירדוף אחריהם אם יצליחו לברוח ולעכב את הגעת ההודעה ללבן עד שיהיו רחוקים ימים מספר מחרן. אכן נראה שבמקרה כזה לבן היה מוותר על המרדף, שהרי מה יוכל לטעון, שיעקב ברח בלי לתת לו לנשק לבניו ולבנותיו? הרי רחל ולאחיה בעצמן אומרות שהן כנכריות נחשבו לאביהן! נראה שבמקרה כזה לבן היה חורק את שיניו ונותן ליעקב ומשפחתו ללכת לדרכם, אולם מיד כשגילה שהתרפים נעלמו אף הם, יצא למרדף אחר יעקב. עכשיו יש לו תירוץ, אותו נתנה לו רחל. אמנם כשהוא

14. בראשית ל"א, מ"ג.

15. שם פס' מ"ב.

16. דברים ט"ו, י"ג.

17. בראשית ל"א, ל"א.

18. שמות ל"א, ד'.

19. אמנם מפשט הפסוקים קשה לדעת מה ידעו האמהות ומה לא אך ממדרשי חז"ל משמע שהאמהות ידעו שהן 'אמהות', למשל המדרש מובא ברש"י על הולדת לוי (בראשית כ"ט, ל"ד) שאומר שהאמהות נביאות היו וידעו שיעקב עתידים לצאת שנים עשר שבטים.

פוגש את יעקב הוא מסווה את סיבת רדיפתו, בצביעות רבה, בטענה מדוע יעקב בורח בלי לתת לסבא לנשק לנכדיו, בעוד ששניהם יודעים שהוא לא היה נותן להם לצאת בקלות כל כך מחרן. רק לבסוף הוא מגיע לסיבה האמיתית לרדיפתו - "מדוע גנבת את אלוהי?". אמנם גם טענה זו נאמרת בצביעות שהרי התרפים הם רק תירוץ, ובסתר ליבו קיווה לבן שאכן יעקב גנב את התרפים ואז יוכל לגלגל עליו גם את גניבת צאנו שהרי הוא סבור, כמו בניו, שיעקב לקח במירמה את צאנו.

יעקב כמובן אינו יודע דבר על גניבת התרפים וסובר שאין זה אלא תירוץ של לבן לרדוף אחריהם ולהחזירם לחרן. לימים ישתמש בנו יוסף באותו תכסיס כדי להחזיר את האחים חזרה למצרים בכך שיטמין את הגביע אשר נחש ינחש בו, את התרפים שלו, באמתחת בנימין, ויטען שהם גנבו אותו מבית יוסף. וכמו אביהם בשעתו, שטען כנגד לבן "עם אשר תמצא את אלוקיך לא יחיה נגד אחינו"²⁰, יטענו האחים "אשר ימצא איתו מעבדיך ומתי"²¹, שהרי הם יודעים שזו רק עלילת שווא של רודנים שמנסים לשעבד אנשים חפים מפשע לעבדות, כמו לבן שרצה לשעבד את יעקב כך יוסף רוצה ש"אשר ימצא אתו יהיה לי עבד"²², ומה רבה תהיה הפתעתם כשהגביע ימצא לבסוף באמתחת בנימין²³.

כְּרִיתַת בְּרִית

תכניתה של רחל מצליחה ואכן מגיעים לבן ויעקב לעימות חזיתי פנים אל פנים. עוד רגע קט והעימות היה מסתיים במלחמה, אך הקב"ה מתערב ומונע מלבן לפגוע ביעקב. לא נותר אלא לכרות ברית, ברית של פרידה ולא ברית של שלום או שותפות. גל האבנים יפריד לעד בין שני הצדדים ואין יותר טענות לאיש על רעהו²⁴.

בדומה לכך, יציאת מצרים היתה חייבת להיות ניתוק מוחלט מעול השעבוד המצרי, בלי להשאיר שום זיקה בין ישראל לבין מצרים. עם ישראל לא משאיר דבר משלו במצרים, לא את עצמות יוסף, לא את הרכוש, הכל לקחו, עשאוה כמצודה שאין בה דגן וכמצולה שאין בה דגים. כל דבר שיקשור את עם ישראל למצרים יגלה שהיציאה היתה רק יציאה זמנית, חופשה ללא תשלום לזמן בלתי מוגבל, אך עדיין רק חופשה. לכן יש חובה להדגיש ש"אשר ראיתם את מצרים לא תוסיפו לראותה עוד עד עולם"²⁵. זהו האיום והסכנה שבתורה למצרים, בפרשת

20. בראשית ל"א, ל"א.

21. שם מ"ד, ט'.

22. שם פס' י'.

23. נראה שגילוי זה עורר את האחים לחשוב שאולי גם הטענה של לבן לא היתה מופרכת ואכן במדרש (ב"ר צ"ב, ח') כתוב ש"כיוון שנמצא הגביע אמרו לו (האחים לבנימין) מה גנבא בר גנבתא...".

24. אמנם הברית לא החזיקה לעד, בלעם הוא זה ששבר אותה, כמו שאומר התנחומא (ויצא י"ג) "עד הגל הזה ועדה המצבה" זה שאמר הכתוב 'ותלחץ רגל בלעם אל הקיר', הגל הוא הקיר, לפי שעבר בלעם את השבועה שנשבע ליעקב שנאמר 'אם לא תעבור את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה', ובלעם זה לבן שנאמר 'ארמי אובד אבי'. ועל שביקש לכלות את ישראל נקרא ארמי שנאמר 'ולכה זועמה ישראל'. לכך נפרע הקיר ממנו לפי שהוא העד על השבועה כדכתיב 'ד העדים תהיה בו בראשונה'.

25. שמות י"ד, ג'.

המלך למשל²⁶, או כשיא הפורענות בפרשיות התוכחה²⁷, בעצם יתברר למפרע שעם ישראל מעולם לא השתחרר מעול השעבוד המצרי.

תכניתה של רחל מצליחה ולבן 'משחרר' כביכול את יעקב מעבדותו על ידי הברית, ועתה הם חופשיים. אמנם היא עצמה שילמה בחייה בעד חירות עם ישראל, פשוטו כמשמעו. רחל אימנו שמסרה את נפשה על שחרור עם ישראל מעבדותו של לבן, היא זו שתבשר את שיבת הבנים לארצם, ושובו בנים לגבולם.

26. דברים י"ז, ט"ז - "ולא ישיב את העם מצרימה".

27. דברים כ"ח, ט"ח - "והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה".